

Correspondentie van het gemeentebestuur als bron voor genealogisch onderzoek!

Gijsbert Bouw en zijn avontuur op het spoor in de zomer van 1862.

Paul Bouw, Marsmanlaan 61, 3906 XG Veenendaal. Lidnummer 952.
Reacties naar: paulbouw@xmsnet.nl

Dit verhaal gaat over mijn betovergrootvader, Gijsbert Bouw. Hij was een eigenwijze boerenzoon uit Wekerom. Het verhaal speelt zich af in de zomer van het jaar 1862.

Het is een voorbeeld voor het gebruik van secundaire bronnen voor het aankleden van uw genealogie. In dit geval is de startbron de correspondentie van het gemeentebestuur van Ede, welke over de jaren 1817 tot 1948 terug te vinden is in het Gemeentearchief Ede, onder de toegangen 001.3 en 001.6 via de inventaris Das. Het was ons medelid Roel van Amerongen uit Wekerom die me op het spoor van mijn betovergrootvader zette en tevens op deze bron!

Gijsbert Bouw wordt op 29 januari 1827 geboren in Wekerom op boerderij Bouwlust aan de huidige Vijfsprongweg. De boerderij is later afgebrand.

Gijsbert is het derde kind in het gezin van vader Meeuwis Bouw en moeder Hendrikje Broekhuizen, en de eerste zoon. Meeuwis en Hendrikje zijn elkaars volle neef en nicht. Gijsberts opa van vaderszijde, Elbert Bouw, is een broer van zijn oma van moederszijde, Geertje Bouw.

Achterhuis van boerderij "De Folmert" in Wekerom.

Ter illustratie geef ik hieronder het ouderlijk gezin van Gijsbert Bouw weer.

Meeuwis Bouw, geb. Otterlo 07-01-1787, landbouwer, overl. Wekerom 08-08-1850 z.v. **Elbert Bouw** en **Reijntje Jans**, tr. Ede 23-03-1822 **Hendrikje Broekhuizen**, geb. Otterlo 15-06-1795, landbouwster, overl. Wekerom 30-10-1857, d.v. **Gijsbert Hendriksen Broekhuizen** en **Geertje Bouw**.

Uit dit huwelijk:

1. **Elbertje**, geb. Otterlo 22-09-1822, overl. Lunteren 08-02-1890, tr. (1) Ede

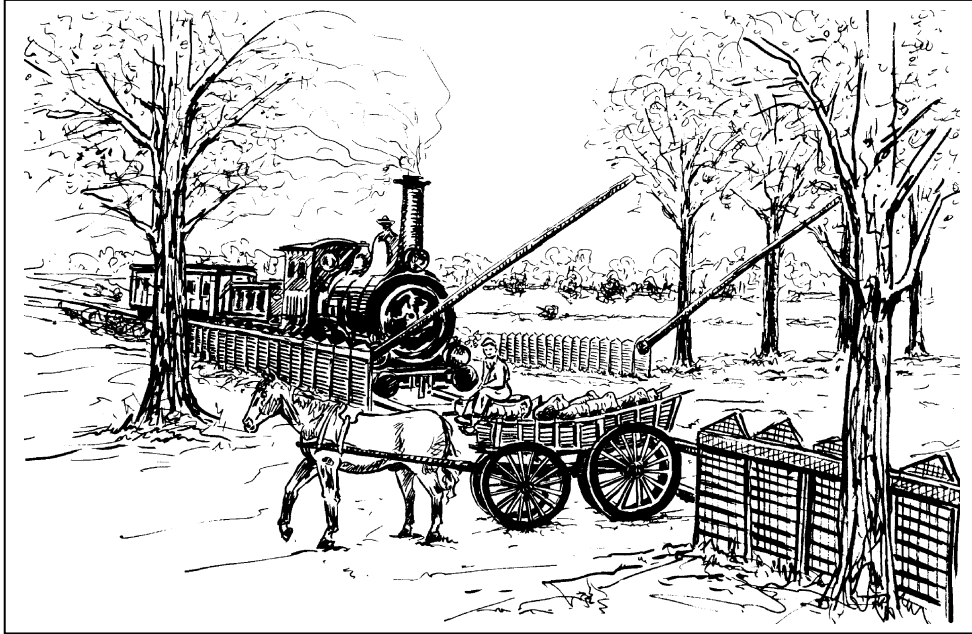
- 05-11-1852 **Jan Zandbergen**, geb. Otterlo 06-10-1823, overl. Ede 26-10-1859, z.v. **Jan Hendrik Zandbergen (Schut)** en **Metje Bouw**. Gehuwd (2) Ede 27-08-1864 **Gerrit van den Brink**, geb. Renswoude 26-04-1831, landbouwer, overl. Ede 17-09-1903, z.v. **Wouter van den Brink** en **Gerritje Jochemse**.
2. **Geertje**, geb. Wekerom 25-03-1825, overl. Barneveld 30-07-1889, tr. Ede 24-09-1864 **Jacob Pluimers**, geb. Ede 17-08-1836, landbouwer, overl. Barneveld 21-06-1922, z.v. **Willem Pluimers** en **Annetje van Westeneng**.
 3. **Gijsbert**, geb. Wekerom 29-01-1827, landbouwer, overl. Barneveld 10-05-1906, tr. Ede 07-03-1863 **Maartje van Luttkhuizen**, geb. Wekerom 30-05-1837, overl. Barneveld 15-02-1909 d.v. **Teunis van Luttkhuizen** en **Evertje van den Berg**.
 4. **Elbert**, geb. Wekerom 27-11-1829, landbouwer, overl. Otterlo 30-11-1892, tr. Ede 19-11-1859 **Elbertje Zandbergen**, geb. Ede 08-09-1830 te Ede, overl. Ede 26-06-1921, d.v. **Jan Hendrik Zandbergen (Schut)** en **Metje Bouw**.
 5. **Rijntje**, geb. Wekerom 20-12-1832, overl. Bennekom 28-01-1911, tr. Ede 04-11-1865 **Gerrit Bouw**, geb. Lunteren 09-03-1827, overl. Ede 02-01-1892, z.v. **Meeuwis Bouw** en **Tijmetje Hijmens Barten van Dijk**.
 6. **Bor**, geb. Wekerom 15-07-1836, landbouwer, overl. Lunteren 29-10-1876.

Op 4 december 1812 heeft vader Meeuwis Bouw, ten tijde van Napoleon, de geslachtsnaam Bouw aangenomen. Toch droeg zijn overgrootvader Jan Petersen in 1727 al de familienaam Bouw. Soms werd dat geschreven als Bou. Het geslacht Bouw heeft zijn oorsprong in Otterlo, waar op 17 maart 1723 genoemde Jan Petersen trouwt met Gerritje Meussen uit Voorthuizen.

De ouders van Gijsbert zijn in het jaar 1862 reeds overleden. Vader Meeuwis overleed op 8 augustus 1850 en moeder Hendrikje op 30 oktober 1857. Gijsbert blijft op de ouderlijke boerderij De Folmert wonen, samen met zijn nog ongetrouwde zussen Geertje (1825) en Rijntje (1832) en zijn ongehuwde broer Bor (1836).

Gijsbert Bouw is een ongehuwde jongeman van vijfendertig jaar als hij een stevig avontuur beleeft. Zoals gezegd woont hij op boerderij Bouwlust aan de huidige Vijfprongweg onder Wekerom. Het is hoogzomer en zoals gebruikelijk is er boerenwerk genoeg. Op een mooie zomerdag, woensdag 30 juli 1862, trekt Gijsbert er met een boerenkar met paard bespannen op uit. Naar Ede gaat de tocht. Waarschijnlijk is er een vracht hooi of ander veevoer te halen of te brengen van of naar een bevriende boer. Hij komt daar aan bij de spoorwegovergang in de buurtschap Manen onder Ede. Het is de spoorlijn van Arnhem naar Utrecht. Het is pas 23 jaar geleden, op 20 september 1839, dat de eerste trein in ons land reed, tussen Haarlem en Amsterdam. De snelheid was toen zo'n dertig kilometer per uur. Al op 30 april 1838 kondigde Koning Willem I per Koninklijk Besluit de aanleg van de Rhijnspoorweg aan. Deze verbinding tussen Amsterdam en Arnhem kwam in 1843 gereed. Willem I stelde zich persoonlijk garant voor de rente en aflossing van de lening die nodig was voor de financiering van deze spoorverbinding. Op 3 juli 1845 werd de Nederlandsche Rhijnspoorweg-Maatschappij (NRS) opgericht die dit spoor exploiteert. Later komen daar andere spoorwegen bij.

Als Gijsbert bij het spoor aankomt, is de spoorwegovergang gesloten. De trein van Arnhem richting Utrecht komt eraan. Waarschijnlijk heeft Gijsbert de trein niet gezien of vindt hij het allemaal te lang duren, want hij klimt van de bok, doet de spoorboom omhoog en rijdt met zijn paard en wagen het spoor op. De treinmachinist ziet het gebeuren en geeft met de stoomfluit enkele luide signalen af. Wat Gijsbert bezielt zullen we nooit te weten komen, maar hij blijft gewoon op de rails staan! Zou het zijn boereneigenwijsheid zijn geweest? De meeste boeren hadden het namelijk niet zo op die "snelheidsmonsters" zoals de trein wel genoemd werd. De koeien zouden minder melk geven en het vee zou op hol slaan van de trein.

Pentekening door Ed Bouw, 2009.

De machinist kan ternauwernood de trein tot stilstand brengen. Een ongeluk is op het nippertje voorkomen. Of de veldwachter in de buurt is geweest of een spoorboombediende weten we niet. Wel wordt Gijsbert aangehouden en opgebracht wegens het in gevaar brengen van het spoorwegverkeer. Hij moet voorkomen bij de rechtbank in Arnhem, op 2 september 1862. Hij krijgt een zware straf en wordt veroordeeld tot een maand gevangenisstraf! Dat kan Gijsbert niet over zijn kant laten gaan. Hij kan thuis niet gemist worden op boerderij Bouwlust in Wekerom, want nu het hoogzomer is, is er veel werk te doen. Bovendien heeft hij echt geen trek in een maand celstraf. Hij besluit een gratieverzoek aan de koning, Willem III, te richten. Daarvoor meldt hij zich bij de burgemeester van Ede, waartoe Wekerom behoort. De burgemeester bekijkt het verzoekschrift, beoordeelt de aanvraag en herinnert zich het proces-verbaal van de veldwachter. Daarin staan weinig vleierende woorden over Gijsbert Bouw geschreven. Blijkbaar is Gijsbert nogal tekeer gegaan bij zijn aanhouding. Hij wordt een “verregaand onverschillig en onhandelbaar persoon” genoemd.

Het eerste archiefstuk dat verwijst naar een vervolging van Gijsbert Bouw is terug te vinden in het Gemeentearchief Ede onder de correspondentie van het gemeentebestuur, inventaris Das 752 nr. 1080.

6 augustus 1862.

Officier van Justitie.

Ik heb de eer U Wel Ed. Gestr. hiernevens ter vervolging in te zenden een proces verbaal met bijbehorende missive van den hoofd opzigter bij de Ned. Rijnspoorweg, ten laste G. Bouw, zich schuldig gemaakt hebbende aan overtreding van art. 52 der wet opgenomen in het Staatsblad van 1859 onder nr. 98.

Het grootste gedeelte van het vervolg van dit spannende verhaal berust in het Nationaal Archief in Den Haag, Archief Ministerie van Justitie 1813-1876, toegang 2.09.0, inventarisnummer 1873, verbaal 16 oktober 1862, no. 131. Het bevat correspondentie tussen de rechtbank te Arnhem, de Officier van Justitie te Arnhem en de Minister van Justitie.

Op 10 september 1862 richt Gijsbert Bouw een gratieverzoek aan Zijne Majesteit de Koning. Hij stelt zich wijselijk zeer gediensig op. Hij meldt dat hij thuis niet gemist kan worden en dat hij liever een geldboete heeft, dan een maand celstraf!

Aan Zijne Majesteit de Koning der Nederlanden, Groot Hertog van Luxemburg enz.

Geeft met den meest verschuldigde eerbied te kennen Gijsbert Bouw, landbouwer, wonende te Wekerom, gemeente Ede, dat hij onwetende, de onvoorzigtigheid heeft gehad met zijne kar dwars over het spoor tusschen Manen en Ede te rijden toen de spoorwagen in aantocht was, waardoor ongelukken hadden kunnen ontstaan. Dat hij daarvoor bij vonnis van de regtbank te Arnhem den 2^e September jongstleden is veroordeeld tot eene gevangenisstraf van eene maand. Dat hij niet alleen ongaarne gevangenisstraf zoude ondergaan, maar ook zeer slecht te huis gemist kan worden, waarom hij met vorigen eerbied U.M. nederig verzoekt hem die straf kwijt te schelden of in eene billijke geldboete te veranderen, te meer daar op hem niets te zeggen valt en belooft het niet meer te zullen doen.

't Welk doende,

*G. Bouw
Ede, den 10 September 1862*

In het gemeentearchief Ede is ditzelfde gratieverzoek terug te vinden in de correspondentie van het gemeentebestuur, onder inventaris Das 667.

Aan Arrondissementsregtbank te Arnhem.

Arnhem den 19^e September 1862.

Ik heb de eer hiernevens aan U Edelachtbare te doen toekomen een rekwest om gratie door Gijsbert Bouw aan Z.M. ingediend met verzoek om daarmede overeenkomstig met het bij mijne Circulaire van den 17^e November 1848 nr. 2839 aan U Edelachtbare bekend gemaakte verlangens van Z.E. den Minister van Justitie te handelen.

De Procureur-Generaal in Gelderland.

De burgemeester van Ede schrijft een brief aan de Officier van Justitie te Arnhem. Hij heeft blijkbaar het rapport van de veldwachter onder ogen gekregen en die beschrijft Gijsbert Bouw als een nogal onverschillig en onderhandelbaar persoon. De burgemeester vindt een poosje celstraf blijkbaar een goede les voor Gijsbert. Hooguit zou de officier moeten overgaan tot halvering van de maand gevangenisstraf.

Aan den Heer Officier van Justitie Arnhem

Ede, 7 October 1862.

Onder terugzending van het adres van G. Bouw gratie verzoekende van de hem opgelegde gevangenisstraf heb ik de eer U Wel Ed. Gestr. te berigten, dat hij een verregaand onverschillig en onhandelbaar persoon is, dat het zeer wenselijk is, hem bij ondervinding te doen leeren, dat men maar niet altijd eigen zin en eigen kop kan volgen zonder immer te letten op algemeene belangen. Het komt mij voor dat er geene termen bestaan hem geheele kwijtschelding van straf te verleen. Met de straf te verminderen tot op 14 dagen, zo mogelijk cellulair, zoude ik mij kunnen vereenigen.

De Burgemeester van Ede.

Ook dit bovenstaande archiefstuk is in kopie terug te vinden in het Gemeentearchief Ede bij de correspondentie van het gemeentebestuur, inventaris Das 752 nr. 1199.

De Officier van Justitie te Arnhem schrijft daarop een advies aan de Arrondissementsrechtbank in Arnhem om niet in te gaan op het advies van de burgemeester van Ede, om eventueel de gevangenisstraf te halveren. "Laat maar eens voelen" is het advies van de Officier! Zijn verhaal schets heel mooi wat er precies gebeurd is die woensdag de 30ste juli van het jaar 1862.

Aan de Arrondissementsrechtbank te Arnhem.

Arnhem, 8 October 1862.

Onder terugzending van het rekest om gratie door Gijsbert Bouw, landbouwer te Wekerom onder Ede, aan den Koning ingediend en waarbij hij kwijtschelding of verwisseling in eene geldboete vraagt van de gevangenisstraf van eene maand, waartoe hij bij vonnis den 2^e September laatstleden ter zake van het zonder opzet doen ontstaan van gevaar voor een trein is veroordeeld, bij apertillaire dispositie van den Heer President der Regtbank van den 19^e September laatstleden in mijne handen gesteld, heb ik de eer onder overlegging der gewone tabelle alsmede van een door mij ingewonnen berigtschrift van den Burgemeester van Ede aan de Regtbank te doen opmerken dat de Suppliant op den 30 Julij laatstleden niettegenstaande er een trein in de rigting van Arnhem naar Utrecht in aantogt, zeer in de nabijheid en zichtbaar was, met zijn kar bespannen met een paard is gereden op den overweg over den Nederlandschen Rijnspoorweg onder Ede, en aldaar op de rails van den spoorweg, waarlangs de trein moest loopen, is blijven stilstaan, niettegenstaande de herhaalde seinen door den machinist met de stoomfluit gegeven.

Dat met het oog op het gevaar voor een groot ongeluk, door zijne schroomelijk onvoorzigtige daad ontstaan en dat alleen daardoor is gekeerd dat de machinist de belemmering op den weg nog tijdig genoeg ontdekte om te kunnen stoppen. En ook in aanmerking genomen het algemeen belang dat gebiedend vordert dat tegen dergelijke handelingen zoo ernstig mogelijk worde gewaakt, de hem opgelegde straf van eene maand gevangenis inderdaad niet te zwaar is te noemen.

Dat daarenboven, blijkens voormelde Missive, omtrent den Suppliant een ongunstig getuigenis wordt afgelegd en op het wenschelijke gewezen om hem bij ondervinding te doen leeren niet altijd zijn eigen zin te volgen, zonder te letten op het algemeen belang.

Redenen waarom ik mij niet vereenigende met het voorstel van voornoemden heer Burgemeester om die straf te verminderen of te wijzigen, U Edelachtbare in overweging vermeen te moeten geven op zijn verzoek afwijzend te adviseren.

De Officier van Justitie te Arnhem.

J.J. de Meyier

Daarna gaat het gratieverzoek dat Gijsbert Bouw aan Zijne Majesteit de Koning richt, vergezeld met een advies van de Arrondissementsrechtbank te Arnhem, richting 's Gravenhage. Ook de Arrondissementsrechtbank vindt dat de Koning, bij hoofde van de Minister van Justitie, niet moet ingaan op het verzoek tot strafvermindering.

Arnhem, 11 October 1862.

Aan Zijne Majesteit den Koning.

De Arrondissementsrechtbank te Arnhem ten kamere voor Correctionele zaken vergaderd, berigtende op het in hare handen gestelde verzoekschrift aan Uwe Majesteit ingediend door Gijsbert Bouw, landbouwer te Wekerom onder Ede, door gezegde Regtbank ter kamere voor Correctionele zaken, ter zake dat hij op den 30 ste Julij niettegenstaande er een trein in de

rigting van Arnhem naar Utrecht in aantogt, zeer in de nabijheid en zichtbaar was, met zijn kar, bespannen met een paard, is gereden op den overweg over den Nederlandschen Rijnspoorweg bij mijlpaal nr. 74.020, onder de gemeente Ede, waarvan het gesloten hek door hem was geopend, aldaar op de rails van den spoorweg, waarlangs de trein moest loopen, niettegenstaande de herhaalde seinen door den machinist met de stoomfluit gegeven, is blijven stilstaan, zijnde een ongeluk voorkomen, doordien de machinist nog tijdig de belemmering van den weg opmerkte en den trein heeft kunnen stoppen. Bij vonnis d.d. 2 september laatstleden veroordeeld tot eene gevangenisstraf van eene maand, strekkende dat verzoekschrift tot kwijtschelding dezer gevangenisstraf of verwisseling van dezelve in eene geldboete. Gelet op het verslag en de overgelegde tabel van den ambtenaar van het Openbaar Ministerie bij gezegde Regtbank, zich geheel vereenigende met de gronden in gezegd verslag vermeld, adviseert tot afwijzing van het gedaan verzoek.

*De Arrondissementsregtbank te Arnhem.
G.J. IJssel de Schepper*

De Minister van Justitie ontvangt het gratieverzoek van Gijsbert Bouw, samen met het advies van de Arrondissementsrechtbank te Arnhem, opgesteld door de heer G.J. IJssel de Schepper. Het advies luidt: afwijzen van het gratieverzoek. Helaas voor Gijsbert neemt de Minister van Justitie, bij monde van de Secretaris-Generaal dit advies over. Het gratieverzoek wordt afgewezen. De afwijzing gaat ook weer de lange weg terug, via Arnhem naar Ede naar Wekerom.

Ministerie van Justitie. 2^e afdeling.

's Gravenhage, den 16 oktober 1862.

*Aan den Heer Procureur Generaal
Bij het Provinciaal Gerechtshof in Gelderland*

Ik heb de eer, krachtens de magtiging daartoe door Zijne Majesteit op mij verstrekt, ter kennis van U Wel Ed. Gestr. Te brengen, dat de Koning niet langer raadpleegt over het na te melden verzoek om gratie, welke mitsdien is afgewezen, namelijk van:

Gijsbert Bouw, te Wekerom, gemeente Ede, veroordeeld bij vonnis der arrondissementsrechtbank te Arnhem 2 september 1862, wegens het zonder opzet doen ontstaan van gevaar voor een spoortrein, tot gevangenisstraf van eene maand.

Ik verzoek U Wel Ed. Gestr. de belanghebbende daarvan te doen kennis dragen, en verder, met het oog op Art. 12 van het koninklijk besluit van den 21sten October 1856 en met inachtneming der voorschriften, vervat bij circulaire van den 16den December 1854, dienaangaande het noodige te verrigten of te doen verrigten.

*De Minister van Justitie,
Namens den Minister,
De Secretaris Generaal.*

Wat een enorme ambtelijke papierwinkel voor een in onze ogen klein vergrijp. En wat een zware straf. Gijsbert Bouw moet de cel in. Wanneer en waar de celstraf uitgezeten is, weten we niet. Juist dat deel van de bescheiden in het Gelders Archief zijn door oorlogshandelingen verloren gegaan. Dankzij de stukken die in Ede en 's-Gravenhage zijn bewaard kon ik deze geschiedenis reconstrueren.

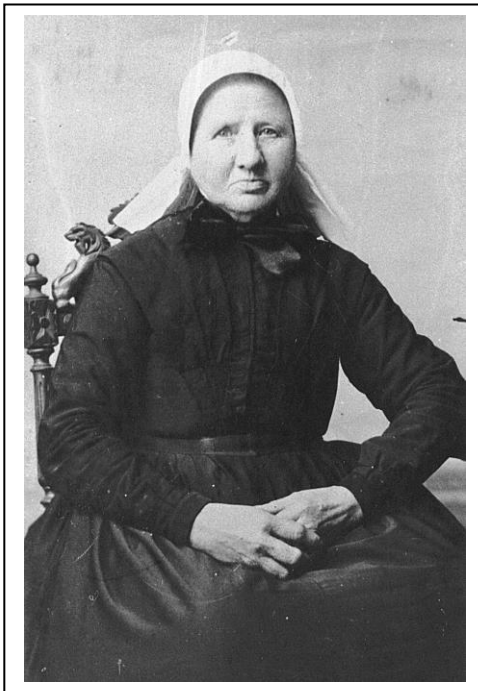
Niet lang na deze affaire trouwt Gijsbert Bouw op 7 maart 1863 met de tien jaar jongere Maartje van Luttkhuizen, een vrouw uit een eveneens welgestelde boerenfamilie uit

Wekerom. In het jaar 1872 wordt boerderij "De Folmert" verkocht en verhuist Gijsbert met zijn vrouw en vijf kinderen naar boerderij "De Wesselsche Hoef" onder Barneveld. In Barneveld wordt het zesde en laatste kind geboren.

Boerderij "De Wesselsche Hoef" onder Barneveld.

Op 10 mei 1906 overlijdt Gijsbert op "De Wesselsche Hoef", op de leeftijd van 79 jaar. Zijn vrouw, Maartje van Luttikhuizen, overleeft hem nog drie jaar en overlijdt op 15 februari 1909.

Maartje van Luttikhuizen.

Het gezin van Gijsbert Bouw en Maartje van Luttikhuizen ziet er als volgt uit:

Gijsbert Bouw, geb. Wekerom 29-01-1827, landbouwer, overl. Barneveld 10-05-1906, z.v. **Meeuwis Bouw** en **Hendrikje Broekhuizen**, tr. Ede 07-03-1863
Maartje van Luttikhuizen, geb. Wekerom 30-05-1837, overl. Barneveld 15-02-1909, d.v. **Teunis van Luttikhuizen** en **Evertje van den Berg**.

Uit dit huwelijk:

1. **Hendrika**, geb. Wekerom 08-03-1864, overl. Apeldoorn 25-03-1948, tr. Barneveld 09-03-1888 **Wijnand van Luttikhuizen**, geb. Ede 29-11-1859, landbouwer, overl. Apeldoorn 04-12-1956 z.v. **Frank van Luttikhuizen** en

Willempje Jacobsen.

2. **Teunis**, geb. Wekerom 16-01-1866, landbouwer, overl. Lunteren 27-07-1918, tr. Ede 01-12-1894 **Hendrika Martina Franken**, geb. Otterlo 19-05-1865, overl. Lunteren 09-02-1941, d.v. **Gijsbert Franken** en **Reintje Brink**.
3. **Meeuwis**, geb. Wekerom 09-08-1867, landbouwer, overl. Barneveld 15-02-1955 te Barneveld tr. Barneveld 09-11-1894 **Maasje Blankespoor**, geb. Barneveld 17-03-1873, overl. Barneveld 31-01-1952, d.v. **Evert Blankespoor** en **Jacoba van 't Land**.
4. **Evertje**, geb. Wekerom 19-08-1868, overl. Barneveld 24-11-1942 tr. Barneveld 30-12-1896 **Evert van Essen**, geb. Kootwijkerbroek 06-12-1866, landbouwer, overl. Kootwijkerbroek 26-02-1941, z.v. **Teunis van Essen** en **Lijsje Mulder**.
5. **Elbartje**, geb. Wekerom 11-06-1870, overl. Utrecht 20-07-1914 tr. Barneveld 20-07-1900 **Derk RIJKE**, geb. Ede 13-10-1867, landbouwer, overl. Arnhem 15-02-1940, z.v. **Hendrikus Rijke** en **Janna de Gooijer**.
6. **Mia**, geb. Barneveld 28-07-1872, overl. Barneveld 01-05-1936, tr. Barneveld 09-07-1897 **Jacob BLANKESPOOR**, geb. Barneveld 10-02-1871, landbouwer, overl. Barneveld 25-05-1956, z.v. **Evert Blankespoor** en **Jacoba van 't Land**.

Bronvermelding en literatuur:

1.de internetpagina www.wikipedia.nl

2.Gemeentearchief Ede, correspondentie van het gemeentebestuur, inventaris Das 667 en Das 752 nr. 1080 en 1199.

3.Nationaal Archief in Den Haag, Archief Ministerie van Justitie 1813-1876, Toegang 2.09.0, inventarisnummer 1873, Verbaal 16 oktober 1862, no. 131.

4.Een eeuw Kippenlijn – Van Ede-Nijkerk tot Ede-Amersfoort – Gerjan Crebolder. *Barneveld 2003*.

5.Boer, boerin en boerderij deel 1 – Hetty de Vries-Rozendaal. *Lunteren 2009*.

Met bijzondere dank aan Roel van Amerongen, die me op het spoor zette van deze boeiende zaak!

Dit artikel is, in een aangepaste en ingekorte versie, gelijktijdig verschenen in het blad “De Viersprong”, juni 2009.